

Meritokratikus gazdaságpolitikák a középosztályosodás szolgálatában

György László – Horváth Gergely – Molnár Dániel¹

ÖSSZEFOGLALÓ: Az 1970-es évektől felgyorsuló globalizációs folyamatok legnagyobb veszteseivé a 2010-es évekre a nyugati világ középosztályai váltak. Számos javaslat született arra vonatkozóan, hogy milyen gazdaságpolitikai intézkedéseket kellene hozni az alsóbb osztályok megerősítése érdekében. Ezek jellemzően a gazdagoktól a szegények felé csoportosítanak át jövedelmet. Magyarország a globalizáció visszasságaira válaszul sajátos utat választott: értelmezésünkben a járadékvadászoktól a középosztály irányába csoportosított át jövedelmet. Középosztály definícióinkat alapul véve, amely számol a jövedelmi, vagyoni, lakhatási szempontokkal és a szellemi-kulturális fejlődés iránti igényekkel, hazánkban a középosztály a társadalom 34,9 százalékáról 54,6 százalékra bővült 2011–2021 között – tíz év alatt másfélszeresére szélesedett. Kutatásunkban annak jártunk utána, mely intézkedések járultak ehhez hozzá, és összeállhat-e ebből egy más országok számára is hasznosítható, meritokratikus gazdaságpolitikai mix.

KULCSSZAVAK: középosztály, egyenlőtlenségek, gazdaságpolitika

JEL-KÓDOK: D31, H53, I31, I32

DOI: https://doi.org/10.35551/PFQ_2024_1_1

¹ György László, a gazdaságstratégiai feladatokban való szakmai közreműködésért és a Tanítunk Magyarországért program koordinációjának ellátásáért felelős kormánybiztos, egyetemi adjunktus, ELTE, laszlo.gyorgy@ngm.gov.hu
Horváth Gergely, makrogazdasági elemző, Makronóm Intézet, horvath.gergely@makronomintezet.hu
Molnár Dániel, vezető elemző, Makronóm Intézet, molnar.daniel@makronomintezet.hu
Jelen tanulmány a Központi Statisztikai Hivatal EU-SILC és HKF adatállománya felhasználásával készült. A tanulmányban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag Dr. György László, Horváth Gergely és Molnár Dániel, mint szerzők szellemi termékei.

Problémafelvetés, kontextus: a globalizáció és visszasságai

A jövedelemeloszlás, a jövedelmi egyenlőtlenség és a globalizáció kapcsolata már régóta foglalkoztatja a kutatókat. Stiglitz, Sen és Fitoussi (2009) tanulmánya rávilágít, hogy az átlag értékek nem mesélik el a teljes történetet, ezért is kell nagyobb hangsúlyt fektetni a jövedelem, a fogyasztás és a vagyon eloszlására, vagyis a társadalmi fenntarthatóság szempontjaira. Ennek egyik eszközévé vált az először 2013-ban publikált Lakner-Milanovic-görbe², amely bemutatja, hogyan változik globálisan a jövedelem az egyes jövedelmi csoportokban. Az eredmények³ azt mutatják, hogy a felső 1 százalék jövedelme érdemben gyorsabban emelkedett hosszú távon, mint a középső 40 százaléké, miközben a nyugati alsó középosztály, valamint Kelet-Közép-Európa középosztályainak reáljövedelme még csökkent is 1988–2008 között. Hasonló eredményekre jut az 1970-es években felgyorsuló globalizáció hatásaival kapcsolatban az átlag alatt kereső amerikaiak jövedelmeit 1980 és 2010 között vizsgálva Piketty, Saez és Zucman (2016), Stiglitz (2017) és György (2017).

Dalio (2021) bemutatta történelmi példákon keresztül, hogy egy hegemon állam hanyatlásának a belső tünetei közé tartozik a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése⁴, a polarizálódás, az életszínvonal növekedésének leállása vagy éppen annak visszaesése széles társadalmi rétegek esetében. Tehát az elmúlt évtizedek változásait szélesebb kontextusba ágyazva ismétlődő jelenséggel találhatjuk magunkat szembe, ebből adódóan pedig a jövőre nézve kulcsfontosságú a középosztály helyzetének vizsgálata. Mindezekből kiindulva tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy hazánkban az elmúlt bő tíz év gazdaságpolitikája mennyiben segítette a középosztály szélesedését, előmenetelét, milyen hatást gyakorolt annak helyzetére. Erre vonatkozó hipotézisünk rövid és lényegre törő: a középosztály 2021-es helyzete szignifikánsan kedvezőbb a 2000-es és a 2010-es évek elejéhez képest.

A gazdasági prosperitás alapja a középosztály

A középosztály fontosságát számos társadalomtudós, filozófus, valamint közgazdász hangsúlyozta. A témában gyakran idézett Pressman (2007) kiemeli, hogy a széles és prosperáló középosztály nagyban hozzájárul a gazdasági növekedéshez, a jó makrogazdasági teljesítményhez. A jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése ugyanis mérsékelheti a fogyasztást, ezáltal csökkentve a keresletet és lassítva a gazdaság bővülését. Ez pedig végső soron kevesebb munkahelyet, alacsonyabb jövedelmi színvonalat és a középosztály szűkülését eredményezheti (Brown, 2004; Pressman, 1997). Ezzel összefüggésben pedig a növekedési potenciál visszaesésére figyelmeztet a jövedelmi egyenlőtlenségek fokozódásából adódóan az IMF (Dabla Norris et al., 2015) és az OECD (2015) is.

2 Közismertebb nevén Elefánt-görbe. Részletekért lásd: Lakner és Milanovic (2015)

3 Lásd pl. Alvaredo et al. (2018)

4 Ennek negatív hatásairól is értekezik az Egyesült Államok példáján Botos (2020).

Mindemellett egy erős középosztály megléte támogatja a társadalmi és politikai stabilitás megteremtését, ugyanis egyfajta pufferként szolgál a szegények és a gazdagok között (Pressman, 2007). Már Arisztotelész (1999) is megállapította, hogy a széles középosztállyal rendelkező közösségek jobban szerveződnek, így ez segítheti a stabilabb demokráciák létrejöttét. Barro (1999) ezt empirikusan is igazolta: kutatási eredményei szerint a jövedelem minél nagyobb hányada kerül a középosztályhoz, annál nagyobb valószínűséggel bír demokratikus berendezkedéssel egy adott ország. Emellett azokban a társadalmakban, ahol szélesebb a középosztály, a demokratikus intézmények felé irányuló bizalom is erősebb, valamint a bűnözés is kevésbé jellemző. Az általánosságban magasabb szintű bizalomnak pedig olyan egyéb pozitív hozadékai is vannak, mint a társadalmi tranzakciós költségek mérséklődése, illetve az innováció elősegítése (Gould és Hijzen, 2016; Madland, 2015).

Az erős középosztály létfontosságú minden gazdaság és társadalom számára, mivel kiemelkedő fogyasztással – és így kereslettel – bír, valamint az oktatásba, egészségügybe és lakhatásba is ez a réteg investálja a legtöbbet (OECD, 2019). A középosztályba tartozók a saját és gyermekeik oktatására fordított kiadásainak köszönhetően emelik a jelenlegi és a jövőbeni humán tőke nagyságát, támogatva ezáltal a GDP növekedését (Brueckner et al., 2017). A középosztály továbbá a tőkefelhalmozásban is erősen jelen van, mint az innováció és a vállalkozószellem forrása. Az OECD (2010) szerint az erős középosztály megléte egy fontos tényező a vállalati szektor prosperitásában, a kis- és középvállalkozások (kkv-k) fejlődésében.

Malthus (1826) szerint a középosztály fontosságát mutatja továbbá, hogy annak arányának növekedése hozzájárul az össztársadalmi boldogság emelkedéséhez. Ez abból is fakad, hogy a középosztálybeliség egyéni szinten egy elérendő, vágyott státuszra minősül a társadalomban. Ezt támasztja alá a „középosztály-torzítás” jelensége is: szubjektív megítélésük szerint jellemzően többen tartják magukat középosztálybelinek az egyes országokban, mint ahányan jövedelmi helyzetük alapján objektíven annak tekinthetők (Evans és Kelley, 2004).

A középosztály meghatározása

A középosztály fontosságáról, annak társadalomban, gazdaságban betöltött kitüntetett szerepéről tehát számos megállapítás született, de ezekből még nem derült fény arra, hogy mi is pontosan a középosztály, kiket is tekintünk a tagjainak? Ez egy korántsem olyan egyszerű kérdés, annak komplikáltságát a legjobban Pressman (2007) gyakran idézett megállapítása fejezi ki, aki szerint bármilyen definíciót alkotunk, az némileg önkényes lesz. És valóban, ahány tanulmány, ahány szerző, lényegében annyi definíció került meghatározásra.

Habár a középosztály, mint fogalom, korántsem tekinthető egzaktnak, a szakirodalomban alapvetően megkülönböztethetünk néhány megközelítést, amelyekkel ezt a társadalmi réteget definiálják. A téma kedvelt úgy a szociológusok, mint pedig a közgazdászok körében, azonban a megközelítésük eltérő. A szociológusok

elsősorban rétegződés-vizsgálatokat⁵ végeznek, a társadalmi, kulturális, gazdasági tőke felőli megközelítést alkalmazzák (Savage et al., 2013), de a szubjektívebb mutatókat (pl. önbesorolás) és a foglalkoztatási státuszon alapuló elemzéseket is preferálják (Goldthorpe, 2016). Ezzel szemben a közgazdászok elemzéseik során a jövedelmet tekintik kulcsmutatónak, az erre vonatkozó abszolút vagy relatív küszöbértékek alapján határozzák meg a középosztályba való tartozás feltételeit (Vaughan-Whitehead, 2016).

Tanulmányunkban alapvetően közgazdasági és nem szociológiai megközelítésből indulunk ki, alapvetően – azonban nem kizárólagosan. A középosztály meghatározása során fontosnak tartjuk az egzakt mérhetőséget, de kívánatosnak tartjuk, hogy a jövedelmi és a vagyoni helyzeten túl a lakhatási szempont, továbbá a szellemi, lelki fejlődés iránti igény is megjelenjen középosztály definícióinkban. Törekvéseinkkel nem vagyunk egyedül. Beckett (2010) szerint tipikus középosztályi jellemző egy saját lakás birtoklása vagy egy jó színvonalú albérlet, esetlegesen egy kisebb vállalkozás tulajdonlása. Az OECD (2019) pedig megjegyzi, hogy a középosztály számára a lakhatás több, mint egy átlagos jószág: számos országban hagyományosan középosztályi kiváltság egy saját lakóingatlan megléte. Tóth (2016a) álláspontja szerint a jövedelmi középréteghez tartozás önmagában nem esik egybe a középosztállyal, annak ugyanis vannak egyéb, vagyont, megtakarítást érintő jellemzői is. Ezek között a likviditáshoz, illetve a jövőbe fektetéshez kapcsolódó tényezőket sorol fel a szerző. Előbbi alatt a váratlan kiadások fedezéséhez, illetve átmeneti jövedelemkiesés esetén a megélhetéshez szükséges mértékű pénzügyi tartalék meglétét, míg utóbbi alatt a gyermekek iskoláztatásának finanszírozási képességét, valamint a nyugdíjcélú megtakarítás képességét érti. Ezek mellett Tóth (2016a) még kiemeli bizonyos nagyobb értékű jószágok, a lakás és a saját gépjármű meglétének fontosságát. Középosztály definíciónk megalkotására mindezen meglátások figyelembevétele mellett került sor.

A kutatás módszertana

A szakirodalmat, valamint a bevett gyakorlatokat a saját intuíciókkal kiegészítve alkottunk egy kibővített/továbbfejlesztett középosztály definíciót. Ezen meghatározás szerint azokat a háztartásokat értjük középosztály alatt, amelyek:

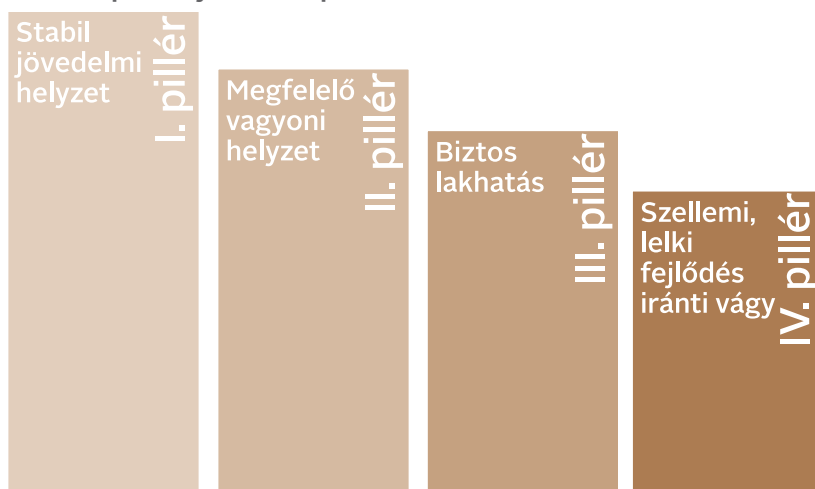
„stabil megélhetést garantáló jövedelemben részesülnek, depriváció által nem érintettek, valamint biztos lakhatást nyújtó ingatlannal rendelkeznek, egyúttal szellemi, lelki fejlődés iránti vágygal bírnak.”

Ezen definíció négy pillérre támaszkodik (1. ábra). A három fő pillérnek a jövedelmi, a vagyoni, illetve a lakhatási helyzetet leíró tekintjük, ezek egészülnek ki a szellemi,

5 Lásd például: Ferge (1969), Kolosi (1987)

lelki fejlődés iránti vágygal, amelyet a kulturális javak fogyasztására vonatkozó kérdésekkel ragadunk meg. Ez utóbbi a korlátozottan hozzáférhető adatokból fakadóan külön bánásmódot igényel, így az elemzés során az elért eredményeket ezen pillér elhagyásával is közöljük.

1. ábra: A középosztály definíció pillérei

Forrás: saját szerkesztés

Az egyes pillérek elemzése során az Európai Unió jövedelmi és életkörülményi statisztikáinak (EU-SILC) 2004–2005, illetve 2011–2021 közötti adataira támaszkodunk. A jövedelmi dimenzióra vonatkozóan pedig a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) definícióját vesszük alapul, amely a háztartások rendelkezésre álló ekvivalens jövedelmének mediánja alapján határoz meg 5 kategóriát (Vaughan-Whitehead, 2016):

- ▶ 60 százalékgig alsó osztály;
- ▶ 60–80 százalék között alsó középosztály;
- ▶ 80–120 százalék között törzsközéposztály;
- ▶ 120–200 százalék között felső középosztály;
- ▶ 200 százaléktól felső osztály.

Stabil megélhetést biztosító jövedelemmel azon háztartások rendelkeznek, amelyek rendelkezésre álló ekvivalens jövedelme a medián 60–200 százaléka közé esik – tehát jövedelmi szempontból ők alkotják a középosztályt. A medián ekvivalens jövedelem 60 százaléknál meghúzott alsó határt a szegénységi küszöb indokolja. A medián jövedelem 200 százaléknál magasabb jövedelemből élők pedig már jómódúnak tekintendők, így nem részei a középosztálynak.

Az ekvivalens jövedelem használatának oka, hogy az egyes háztartástagokat nem megalapozott egyenlő súllyal figyelembe venni, mivel egy adott háztartás létszámának növekedésével nem egyenes arányban nő a háztartás fogyasztása, erre példának felhozható a rezsiköltség. Az ekvivalens jövedelem számítására több módszertan

áll rendelkezésre, amelyek közül a számítás során az OECD₂ skálát alkalmaztuk (Hagenaars et al., 1994). E módszertan szerint egy adott háztartás első felnőttje 1, minden további felnőtt pedig 0,5, míg a gyermekek 0,3-es súllyal szerepelnek a rendelkezésre álló jövedelem számításakor.

Az anyagi helyzetet leíró dimenziót alapvetően két pillér segítségével ragadtuk meg, amelyek keretében az anyagi és szociális depriváltságnak való kitettség, illetve a lakhatás kérdéskörét vizsgáltuk. Előbbi létjogosultságát Tóth (2016b) megállapítása adja, miszerint a 2010-es évek elején a jövedelmi szempontból középosztályhoz tartozó háztartások hazánkban jelentős arányban anyagilag depriváltak számítottak⁶. Jogos felvetés azonban, hogy az anyagi depriváltság nem illik a középosztálybeli háztartásokról alkotott képbe, így azok ne is képezzék részét annak. Ebből kiindulva az anyagilag és szociálisan deprivált, de jövedelmi szempontból megfelelő háztartásokat⁷ kiszűrjük a középosztályból és az alsó osztályhoz soroljuk.

Az anyagi dimenzióhoz hozzátartozik a középosztály jellemzőit tekintve a biztos lakhatással való rendelkezés is. Ez a mi olvasatunkban egyrészt azt jelenti, hogy az adott háztartás vagy saját ingatlanban él, jelzálog nélkül, vagy pedig jelzáloggal terhelt lakóingatlanban, de a hitel törlesztése nem okoz számára nehézséget, nincs késedelme. A lakbért rendszeresen fizető albérletben élőkkel azért nem kalkulálunk, mert az albérlet egy kevésbé biztos pont a saját ingatlanhoz viszonyítva, annak megléte, illetve bérleti díjának mértéke is változó tényező, ami egyfajta kiszolgáltatottságot tükröz az ingatlantulajdonos befektetési döntésének.

A jövedelmi és anyagi dimenziókat pedig a IV. pillér segítségével tágitjuk ki, amelynek keretében a középosztályhoz tartozás feltételeként szabjuk a szellemi, lelki fejlődés iránti vágyat – ezt a kulturális programok iránti érdeklődéssel ragadjuk meg⁸. Így az a háztartás tartozik ebben az értelemben is a középosztályhoz, amelyik a lekérdezett négy program(csoport)ból⁹ legalább kettő iránt érdeklődést mutat, azaz részt vett az elmúlt egy évben azokon, avagy alapvetően részt vett volna, amennyiben nincs akadályoztatva valamilyen (pl. egészségügyi) okból.

A pillérhez felhasznált kérdések azonban csak a 2014-re és 2021-re vonatkozó felmérésekben kerültek lekérdezésre. Annak érdekében, hogy a vizsgált időtávon lássuk a középosztály arányának változását, 2011-re vonatkozóan a kultúra fogyasztás alapján becslést készítettünk a 2014-es adatokból kiindulva.

6 Tóth (2016b) helyzetértékelésében még az akkor aktuális régi, csak anyagi depriváltságot mérő mutatót használta. 2014-től a mutató átalakításra és kibővítésre került, azonban annak eredményei összevethetők a korábbi metódus által számított depriváltsági mutatóval. Lásd: Guio et al. (2012) és Guio et al. (2017).

7 Azon háztartások, ahol a felnőtt háztartástagok legalább fele anyagilag és szociálisan depriváltak számít.

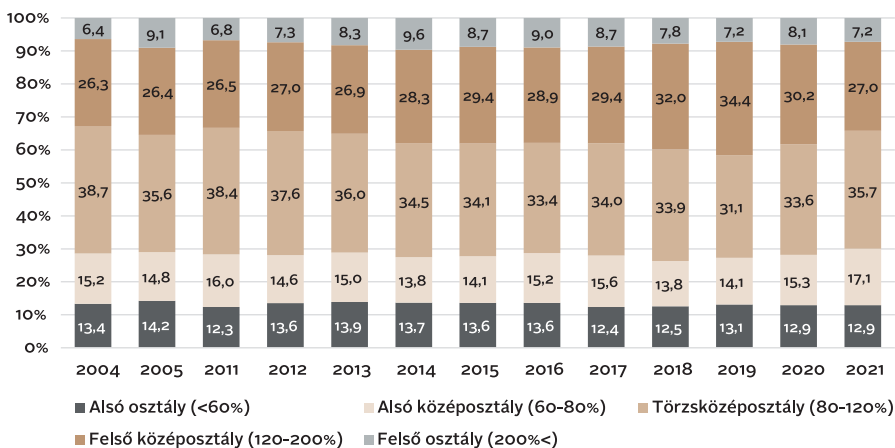
8 Ennek során a rendelkezésre álló adatok szűkösségéből adódóan nem volt különösebb mozgásterünk, a felhasznált adatbázisban ezek voltak a kultúrához leginkább kapcsolódó változók.

9 Mozi; színházi előadás, koncert, opera, táncelőadás; múzeum, galéria, történelmi, régészeti helyszín, egyéb kulturális helyszín; élő sportesemény.

A középosztály helyzetének alakulása

A magyar középosztály az I. pillér keretében vizsgált jövedelmi szempontból kifejezetten szélesnek mondható, a vizsgált időtávon végig a társadalom 80 százaléka közelében alakult, összességében jelentősen nem változott. A középosztályon belül az egyes jövedelmi csoportokat tekintve azonban 2019-ig látható egyfajta belső átrendeződés a törzsközéposztály kárára, illetve a felső középosztály javára. Ez a folyamat ugyanakkor feltételezhetően a koronavírus-járvánnyal összefüggésben visszafordult az ezt követő években, a felső középosztály szűkülését, valamint a törzs- és kisebb mértékben az alsó középosztály bővülését eredményezve. Mindez azonban csak azt fejezi ki, hogy a jövedelem eloszlása viszonylag egyenletes a magyar társadalomban. Ezt támasztja alá, hogy a rendelkezésre álló jövedelem Gini-indexe a legfrissebb, 2022-es adatok alapján Magyarországon a nyolcadik legalacsonyabb (27,4 pont) az Európai Unióban és 2014-hez képest még csökkent is 1,2 ponttal. Arról viszont ez önmagában nem ad információt, hogy milyen a jövedelmi középrétegnek az abszolút helyzete, mire elég ez a viszonylag egyenletesnek számító jövedelemeloszlás az egyes rétegek életszínvonalát tekintve.

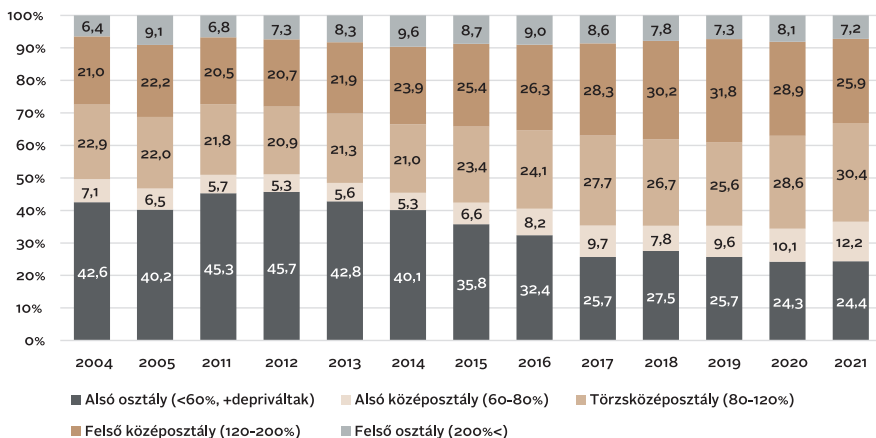
2. ábra: A középosztály alakulása jövedelmi szempontból

Forrás: EU-SILC, saját számítás

Erre ad választ a 2. pillér, amelynek keretében kiszűrtük a középosztályból azokat a háztartásokat, amelyek anyagilag és szociálisan depriváltak tekinthetők. Ahogy az a 3. ábrán is látható, a jövedelmi szempontból szegény csoport részaránya kiegészülve a depriváltakkal kb. a háromszorosára nő 2014-ig bezárólag – az alsó középosztály és a törzsközéposztály nagysága is lényegében lefeleződik, a középosztály pedig összességében 50 százalékos körüli részarányra szűkül. Ezt tükrözi, hogy a 2004 és 2014 közötti időszakban még a súlyos anyagi deprivációban élők aránya is 20 százalék felett alakult (a 2006–2007-es éveket leszámítva) hazánkban a KSH adatai szerint.

3. ábra: A középosztály alakulása jövedelmi és vagyoni helyzet alapján

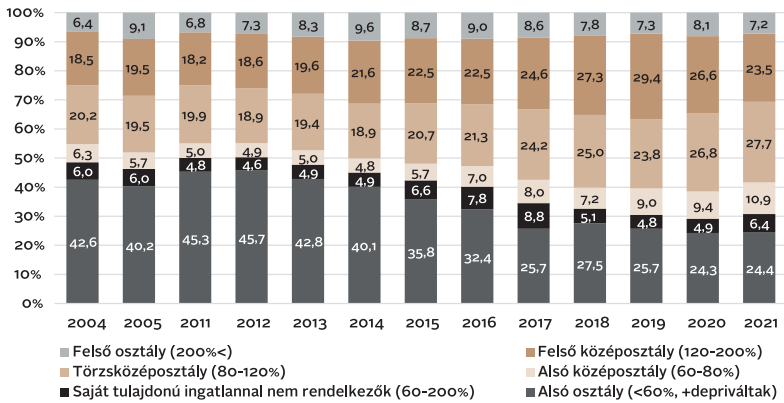

Forrás: EU-SILC, saját számítás

Az eredmények alapján 2011-től nézve az alsó-, törzs-, illetve felső középosztály számossága is jelentősen növekedett. Abszolút értelemben a törzsközéposztály bővült a legnagyobb mértékben, 8,6 százalékponttal, míg az alsó 6,5, a felső pedig 5,4 százalékponttal. Azaz nem csak azt láthatjuk, hogy az alsó osztályból kikerülők az alsó középosztályba kerültek, hanem széles rétegeknek sikerült ennél feljebb, a törzs-, valamint a felső középosztályba jutniuk.

A 3. pillér eredményei alapján a középosztályba sorolható réteg aránya az előzőekben bemutatott trendekkel megegyezően alakult: a 2012-es 42,4 százalékos mélypontot követően növekedésnek indult és 2017-et követően 60 százalék felett stabilizálódott. 2011 és 2017 között általában véve a társadalom lakhatási helyzete kedvezőtlenebbé vált: 3,2 százalékponttal mérséklődött a saját tulajdonú lakóingatlanal rendelkező háztartások aránya. Ezt követően azonban jelentős pozitív fordulat állt be ebben a tekintetben is, így 2011 és 2021 között a saját tulajdonú lakóingatlanal rendelkezők aránya 88,2 százalékról 89,2 százalékra nőtt. Ennek is köszönhetően 2021-re a jövedelmi és anyagi értelemben vett középosztály részaránya már 62,1 százalékot tett ki.

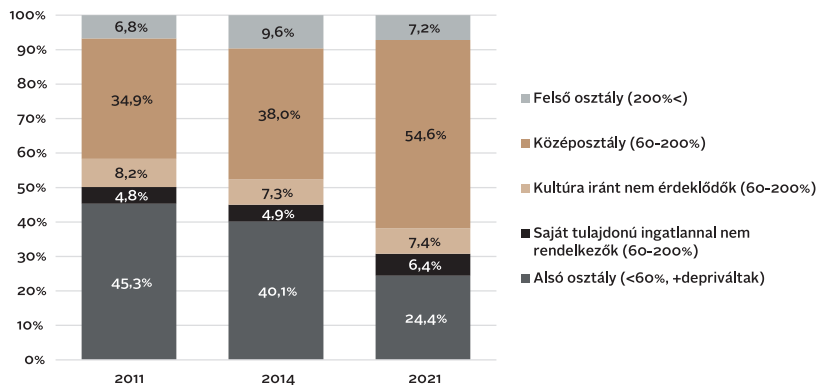
4. ábra: Saját lakóingatlannal rendelkező, jövedelmi és vagyoni szempontú középosztály alakulása

Forrás: EU-SILC, saját számítás

A középosztály nagysága a 4. pillér keretében vizsgált szellemi, lelki fejlődés iránti igény alapján is jelentős bővülést mutat. Erre vonatkozóan mindössze két év adata áll rendelkezésünkre, ezek szerint 2014 és 2021 között 16,6 százalékponttal bővült ez a réteg. A 2011-ben fennálló szellemi, lelki fejlődés iránti igényre a kultúrára fordított összegek felhasználásával következtettünk, amely szerint nagyságrendileg ötödével nőtt 2011 és 2014 között az ilyen célú kiadások részaránya a 3. pillér szerint vett középosztályban. Ezt felhasználva, illetve a 2014-es felmérés eredményeiből kiindulva arányosítottuk a középosztályból a kulturális szempont miatt 2011-ben kiesők részarányát. Így Magyarországon a középosztály definíciónk szerint a 2011-re becsült 34,9 százalékot követően 2021-ben a háztartások 54,6 százaléka tartozott a középosztályba. Vagyis nőtt az érdeklődés a kulturális eseményeket illetően, azaz növekedett a szellemi, lelki fejlődés iránti igény a jövedelmi és anyagi értelemben vett középosztály körében.

5. ábra: A középosztály alakulása a szellemi, lelki fejlődés iránti vágy alapján

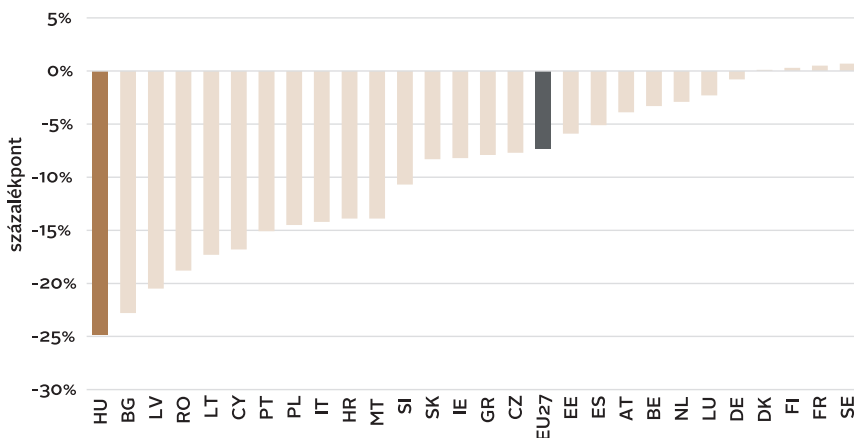
Forrás: EU-SILC, saját számítás

Meritokratikus gazdaságpolitikai intézkedések szerepe a szegénység felszámolásában

A középosztályosodás folyamata alapján belátható, hogy habár a magyar háztartások jövedelmi szempontból a skálán viszonylag szűk tartományban mozogtak a vizsgált időszak elején is – azaz alacsony volt a jövedelmi egyenlőtlenség szintje –, vagyoni értelemben kifejezetten szegénynek számítottak. A következő fejezet során részletesen bemutatott intézkedéseknek köszönhetően azonban a deprivációs mutató értéke drasztikusan javult 2021-re.

Ami tehát egyfelől a középosztály kiszélesítésére irányuló törekvés, az a másik oldalról szemlélve a szegénység felszámolására irányuló aktív gazdaság- és társadalompolitika. Az intézkedések eredménye, hogy 2014 és 2022 között az Európai Unión belül Magyarországon mérséklődött a legnagyobb mértékben az anyagilag és szociálisan deprivált személyek aránya. Azaz a háztartások sokkal kedvezőbb helyzetbe kerültek, a szegények aránya csökkent, a középosztály pedig bővült.

6. ábra: Az anyagilag és szociálisan deprivált személyek arányának változása 2014 és 2022 között az Európai Unió tagállamaiban

Forrás: Eurostat, saját számítás

A középosztályosodást támogató meritokratikus gazdaságpolitikai intézkedések

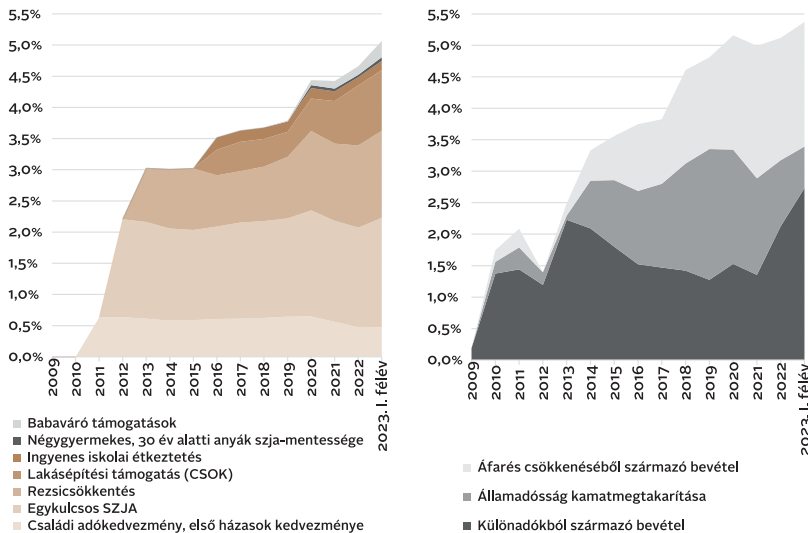
A középosztályosodást segítő meritokratikus gazdaságpolitikai intézkedéseket alapvetően két részre bonthatjuk. Az egyik csoportba a jövedelemátcsoportosítást érintő vagy más néven direkt intézkedések tartoznak. A másik csoportba pedig azok az intézkedések, amelyek a középosztálynak lehetőséget teremtenek vagy a középosztály bővülését nem közvetlen állami transzferekkel segítik, hanem indirekt módon. Ezekre hivatkozhatunk úgy, mint strukturális intézkedésekre.

Vegyük először a direkt intézkedéseket. A magyar gazdaságpolitika meritokratikus jövedelemátcsoportosításának a lényege, hogy az ún. járadékvadászoktól (rent seekers) csoportosít át jövedelmet a gyermeket nevelő, dolgozó és vállalkozó családoknak az adócsökkentéseken, a családi adókedvezményeken, a közműdíjak szabályozásán (politikai nevén rezsicsökkentésen) és a különböző családtámogatásokon keresztül. A járadékvadászokat úgy definiáljuk, mint olyan gazdasági aktorokat (vállalkozókat vagy egyéneket), akik nem innovatív módon valamilyen piaci igényre reagálva jutnak haszonhoz, hanem a piaci szerkezet változásait, szándékos megváltoztatását vagy éppen kikapuit használják ki jövedelemszerzésre. Ilyennek tekinthetők:

- ▶ azok a pénzügyi vállalkozások, amelyek a piaci liberalizáció erőtétésével, a szabályozók leépítésével többletnyereségre tettek szert;
- ▶ azok a közműcégek, amelyek a hiányos szabályozásnak köszönhetően többletnyereségre tettek szert;
- ▶ azok a vállalkozások, amelyek a koronavírus-válság alatt közvetítő szerepüknek köszönhetően lefölözték az állami támogatásokat;
- ▶ azok az energiacegék, amelyek az orosz-ukrán háború nyomán megnövekedett európai energiaárakból húztak hasznot;
- ▶ azok a segélyből élő egyének, akik a társadalombiztosítási rendszer kikapuit használják ki, miközben munkaképesek és dolgozhatnak is;
- ▶ azok a vállalkozók, akik eltitkolják a jövedelmüket és elkerülik az adók megfizetését.

A direkt intézkedések forrás és kiadási oldalát szemlélteti a 7. ábra.

7. ábra: Egyre nagyobb összeg kerül átcsoportosításra a háztartások részére a GDP arányában

Forrás: György (2017) alapján, ÁKK, Eurostat, Európai Bizottság, KFIB, KSH, MÁK, MEKH, saját számítás

A jövedelem átcsoportosításának fedezeteként szolgált a járadékvadászokra kivetett különadók mellett a gazdaság kifehéritéséből származó többletbevétel, amelyben az a hozzáállás tükröződik, hogy nem új adók kivetésével kell növelni az adóerő-képességet, hanem a meglévő adók hatékony beszedésével. Szintén jelentős többletbevétel ért el az állam a 2010-es években az államadósság kamatterheinek csökkentése révén. Ennek eléréséhez hozzájárult, hogy az állam rendezte pénzügyeit, folyamatos GDP-arányos adósságsökkentést tűzött ki célul és valósított meg – ezt pedig azért tekinthetjük meritokratikusnak, mert a generációk közötti egyenlő feltételek megteremtésére törekedik. Ellentétben számos fejlett vagy akár feltörekvő állammal (pl. Románia), Magyarország a jelenlegi generációk életszínvonalának szinten tartását vagy emelését nem adósságból fedezi, ami aztán teherként az elkövetkező generációk nyakába szakad. Ezzel ellentétben a jövő generációinak érdekeit is szem előtt tartva, az alaptörvényben is rögzítetteknek megfelelően hosszú távon elköteleződött a folyamatosan mérséklődő GDP-arányos államadósságráta irányába.

A direkt intézkedések közé tartozik a rezsicsökkentés intézménye, amely kiszámíthatóvá tette az addig növekvő és az alacsony rendelkezésre álló jövedelemből adódóan a háztartásokra rendkívüli terhet rová közüzemi költségek tervezését 2013-tól kezdve. Becsléseink szerint az intézkedés a bevezetését követő években körülbelül a GDP 0,8–1,0 százalékát csoportosította át a háztartások számára. Szintén a háztartások pénzügyi helyzetének javítása irányába hatott az ingyenes iskolai étkeztetés bevezetése, amely a családoknak nyújtott könnyebbéget és a GDP 0,15–0,2 százalékának megfelelő rendelkezésre álló többletjövedelmet évente.

Az egyenlő feltételek biztosítása, valamint a fenntartható növekedéshez elengedhetetlen demográfiai fordulat elérése érdekében a gyermeket vállaló háztartásokhoz is többletjövedelmet csoportosított át a magyar gazdaságpolitika intézkedései révén. Ennek szükségességét támasztja alá Bonifert (2023) a gyermekvállalást megnehezítő körülményekről adott áttekintése. A pénzügyi szempontból negatív hatások ellensúlyozására új családtámogatási forma került bevezetésre 2011-ben családi adókedvezmény néven. Azonban ez sem jár feltétel nélkül, a jogosultság ugyanis munkához kötött, a támogatás mértéke pedig a jövedelemtől is függ – szemben a korábbi, alanyi jogon járó családi pótlékra építő rendszerrel. Ez utóbbival ellentétben a családi adókedvezmény adóalap-kedvezményként funkcionál, azaz igénybevételéhez szja-köteles jövedelem szükséges. Számításaink szerint ezen támogatási forma – kiegészülve az első házásoknak járó adóalap-kedvezménnyel – a GDP arányában átlagosan 0,6 százaléknyi jövedelmet csoportosít át a gyermeket vállaló háztartások részére, segítve az újonnan felmerülő pluszkiadások finanszírozását, illetve tompítva a gyermekvállalással együtt járó átmeneti jövedelemkiesést. Ez utóbbihoz járul hozzá a gyermekgondozási díj (gyed), amelynek összege szintén jövedelemfüggő (maximuma pedig minimálbérhez kötött).

Egy további fontos eleme a háztartások érdekében hozott gazdaságpolitikai intézkedéseknek az otthonteremtési rendszer, illetve annak gyermekvállaláshoz kötött ösztönzői. A Családi Otthonteremtési Kedvezmény (CSOK), a hozzá kapcsolódó illetékedvezmény és kedvezményes hitelkonstrukció nagyban hozzájárult keresleti oldalról a pangó lakáspiac beindításához (áfakönnyítés mellett), amely elősegítette

a családok, illetve a családot alapítani szándékozó háztartások biztos lakhatásának megteremtését. A lakástámogatási rendszer 2016-os elindításának évétől kezdve 2008 óta nem látott szintre, évi 30 ezer fölé emelkedett a kiadott lakásépítési engedélyek száma, amely az elkövetkező években dinamikusan bővülő újlakás kínálatot eredményezett. A célzott intézkedések (és az alacsony kamatkörnyezet) hatására a lakáspiac keresletivé válására utal az ingatlan adásvételi tranzakciók fokozatos bővülése is, amely szintén a 2008-as szintre nőtt. Mindez együttesen eredményezte azt, hogy nemcsak a középosztály esetében, hanem minden rétegnél növekedésnek indult a saját tulajdonú lakóingatlanl rendelkező háztartások aránya. Külön kiemelendő, hogy ezen belül is felülreprezentáltak lehettek a családok háztartások, amit elősegített a Babaváró hitelkonstrukció is, amelynek összegét jellemzően önerőként használták fel lakásvásárláshoz az azt igénybe vevő (leendő) családok. Az otthonteremtési támogatások révén számításaink szerint a bevezetéskor 0,4, a vizsgált időszak végén pedig már 1 százalék körüli jövedelem került átcsoportosításra a GDP arányában a gyermekes családok számára, míg a Babaváró hitel révén 0,1–0,2 százalék.

A munkát vállalók jövedelmének növekedéséhez nagymértékben hozzájárult az egykulcsos személyi jövedelemadó 2012-es bevezetése, amely elősegítette a béremelkedések mellett a magasabb bérek kifehéredését – kedvezőbb helyzetbe hozva a hazai munkavállalókat. Becsléseink szerint az egykulcsos szja-nak köszönhetően a háztartások évente a GDP arányában 1,5–1,7 százaléknyi többletjövedelmet realizálhattak.

1. táblázat: A középosztályt támogató meritokratikus kormányzati intézkedések csoportosítása

Direkt intézkedések	Indirekt intézkedések
Családi adókedvezmény, első házások kedvezménye	Munkaerőpiaci szabályozás foglalkoztatás fókuszú átalakítása
Egykulcsos személyi jövedelemadó	Aktív munkaerőpiaci politikák (pl. közfoglalkoztatás)
Rezsicsökkentés	Tanulást segítő kedvezményes hitelkonstrukciók
Otthonteremtési támogatás (CSOK)	Beruházásösztönző és támogatott hitelprogramok
Ingyenes iskolai étkeztetés	Egyéni vállalkozásokat segítő adónemek átalakítása
Négygyermekes, illetve 30 év alatti anyák szja-mentessége	Minimálbér- és garantált bérminimum emelések
Babaváró támogatások	Devizahitelek forintosítása

Forrás: saját gyűjtés

A 7. ábra jól szemlélteti a sémát, de nem mutat meg minden olyan intézkedést, amely hozzájárult a középosztályosodáshoz. Az eddig említett, a háztartásoknak azonnal és közvetlenül jelentős támogatást biztosító intézkedések mellett hosszabb távon ható,

strukturális reformok is végbementek hazánkban, amelyek megalapozták a középosztály bővülését, megerősödését, valamint a gazdasági sikereket.

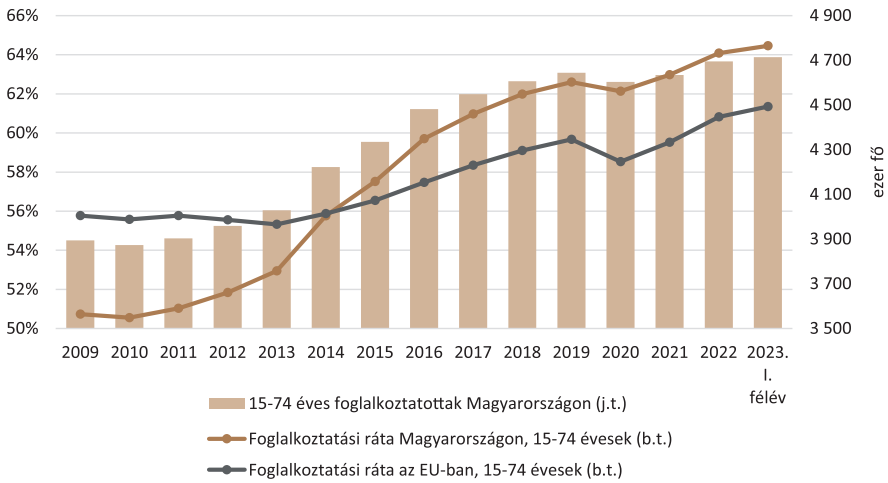
A legfontosabb indirekt, strukturális intézkedések közé az alábbi intézkedések sorolhatók:

- ▶ a munka- és tudásalapúságot szolgáló intézkedések:
 - munkaerőpiaci szabályozás foglalkoztatás fókuszú átalakítása;
 - aktív munkaerőpiaci politikák, úgymint a közfoglalkoztatás;
 - az egyetemek és a szakképzés foglalkoztatás fókuszú átalakítása;
 - tanulást segítő kedvezményes hitelkonstrukciók bevezetése;
 - a foglalkoztatást és a gazdaság modernizálását szolgáló beruházásösztönző támogatások és támogatott hitelprogramok;
 - egyéni vállalkozókat segítő adónemek átalakítása;
- ▶ a jelentős minimálbér- és garantáltbérminimum-emelések;
- ▶ az olyan kulcsfontosságúnak bizonyuló, jól időzített intézkedések, mint amilyen a lakossági jelzálog devizahitelek forintosítása 2015 elején.

A Diákhitelz, felsőoktatási tandíjfizetésre felvehető, alacsony kamatozású – 2017-től kamatmentes – hitelkonstrukció 2012-es bevezetése is a meritokrácia szellemiségét közvetíti. Ez ugyanis hozzáférést biztosít a felsőoktatáshoz azok számára is, akik egyébként nem tudnák kigazdálkodni az önköltséget – amit kiegészít a Diákhiteli konstrukció, ami szabad felhasználású hitelként segít a hallgatói létehez szükséges feltételek (pl. lakhatás, eszközök) biztosításában. Mindez a tudásba fektetést ösztönzi, biztosítja a belső motivációval bírók számára a fejlődés, előrelépés és így a társadalmi mobilitás, felemelkedés lehetőségét is. A hazai diákhitelzés társadalmi-gazdasági hasznait részletezi Duráczy (2023).

A 2010-es évek elején a hazai gazdaságpolitika a háztartások rendkívül gyenge vásárlóerejével szembesülhetett. Ennek egyik legfőbb okaként az alacsony bérszínvonal mellett a rendszerváltoztatás óta kirívóan gyenge, 50 százalék körül alakuló foglalkoztatási ráta volt azonosítható, amely az uniós rangsor végén állt. Ennek eredményeképp a magyar háztartások olyan alacsony elkölthető jövedelemmel rendelkeztek, amely a kedvezőtlen deprivációs mutatókat is okozta. Így a gazdaságpolitika fókuszába a munkahelyteremtés és a bérszínvonal emelése helyeződött, ehhez kerültek kidolgozásra különböző ösztönzők, intézkedések, amelyek hatására a foglalkoztatási ráta a 15–74 éves népesség körében dinamikus emelkedésnek indult és 2023-ra már a 65 százalékot közelítette – meghaladva az uniós átlagot is. A vizsgált időszakban 2010 és 2023 között csak Málta foglalkoztatási rátája növekedett gyorsabban Magyarországnál.

8. ábra: A magyar foglalkoztatási ráta 2015 óta már az uniós átlagot is felülmúlja

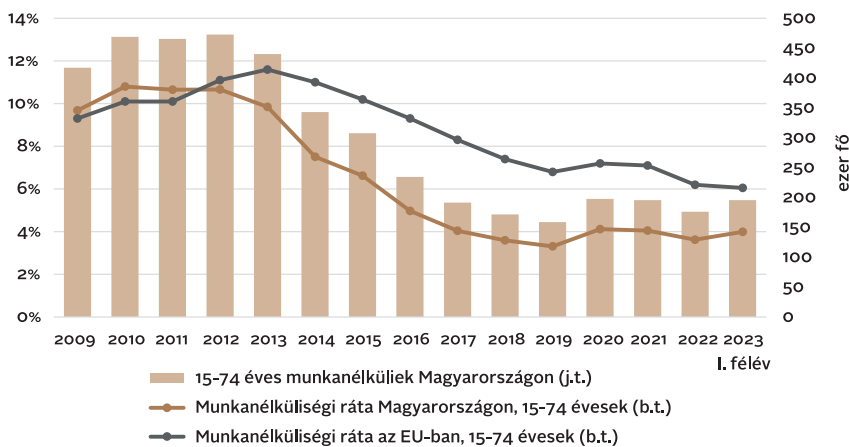
Forrás: Eurostat, KSH, saját szerkesztés

A foglalkoztatás ösztönzésében meghatározó szerepet játszottak a közvetlen vállalati munkahelyteremtő támogatások, illetve a munkát terhelő adók csökkentése – úgy munkáltatói, mint munkavállalói oldalról. Utóbbi eredményességét mutatja, hogy az OECD számításai szerint az adók mértéke hazánkban a 2009-es 53,1 százalékról 2022-re 41,2 százalékra mérséklődött. Ebben egyrészt nagy szerepe volt az egykulcsos szja-nak, amely indirekt módon a foglalkoztatás bővülését is elősegítette, másrészt pedig a munkáltatói adóterhelés (járulékok, társasági adó, vállalkozói terhek) csökkentésének. Ez utóbbit mutatja, hogy a Világbank adatai alapján egy átlagos közép vállalat adóterhelése 2011 és 2020 között 16,6 százalékponttal a profit 37,9 százalékára mérséklődött és ezzel a legalacsonyabb volt a visegrádi országok között.

Az alacsony foglalkoztatási ráta „melléktermékeként” a munkanélküliségi ráta magas, uniós átlagot meghaladó szintje is komoly kihívást jelentett a gazdaságpolitikai döntéshozóknak a 2010-es évek elején. Ebben szerepet játszott a megelőző évek bőkezű, a munkavállalási kedvet egyáltalán nem ösztönző – inkább visszavetítő –, szociális alapú segélyezési rendszere. Ennek következtében egyfajta segélyalapú társadalom jött létre, ahol a potenciális munkavállalók – főként az alacsonyabb képzettségűek – alig vagy egyáltalán nem kerültek jobb helyzetbe, ha a munkanélküli segély helyett munkát vállaltak legalább minimálbérért, már ha erre a szűkös munkahelykínálat ellenére lehetőségük adódott. Ezzel együtt pedig a magasabb jövedelmű rétegekben is alacsonyabb volt a motiváció az előrelépésre a többkulcsos adórendszerből adódóan – amellet, hogy ez a szürkefoglalkoztatás melegágya is volt egyben, jelentős adóbevételkiesést eredményezve. Ez utóbbit az egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetése, előbbit pedig a munkanélküli ellátások rendszerének átalakítása, valamint a minimálbér és a garantált bérminimum dinamikus emelése oldotta fel. A minimálbér a bruttó átlagkereset százalékában a 2012-t megelőző évek

36 százalékos körüli szintjéről 2012-től 40 százalékos fölé emelkedett (Molnár és Regős, 2023). A munkanélküli ellátási rendszer átalakításának sarkalatos pontjának az állás-keresési járadékra való jogosultsági idő csökkentése – és ezáltal a munkavállaláshoz történő mielőbbi visszatérés ösztönzése – mellett a közfoglalkoztatási program (egyeséges formában) 2013-ban történő elindítása számít. Ez hozzájárult a segélyalapú társadalom lebontásához, visszaterelve a segélyezetteket a munka világába, majd pedig elősegítve – a vállalati munkahelyteremtések ösztönzésével hathatós módon – a piaci szférában történő munkavállalást, megteremtve ezáltal a munkaalapú társadalmat. Mindezen intézkedések eredményét mutatja a foglalkoztatási ráta mellett a munkanélküliség alakulása is, amely a 2013 előtti 10 százalékos feletti szintről egészen 4 százalékos alá mérséklődött – ezáltal pedig közel teljes foglalkoztatás jött létre.

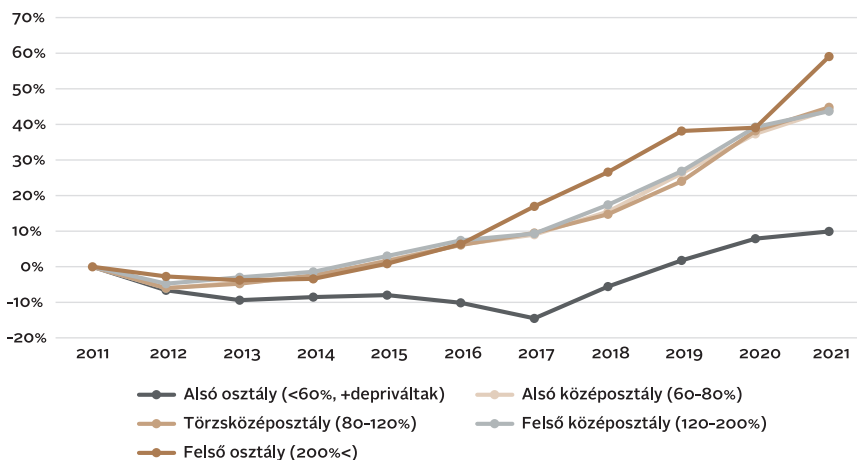
9. ábra: A hazai munkanélküliségi ráta 2013 óta már az uniós átlagnál is kedvezőbben alakul

Forrás: Eurostat, KSH, saját szerkesztés

A 2010-es évek végére a munkaerőpiacot célzó hazai gazdaságpolitikai intézkedések eredményeként munkaerőhiány alakult ki, ez pedig tovább fűtötte a béremelkedési ütemet. Ezt mutatja az is, hogy bár az egy háztartásra jutó rendelkezésre álló jövedelem 2011 és 2014 között még mérséklődést mutatott 2011-es árakon a jövedelmi és anyagi szempontból vett középosztály esetében, ezt követően azonban jelentős bővülésnek indult (10. ábra). A középosztályban így 44 százalékkal nőtt reálértéken a rendelkezésre álló jövedelem 2011 és 2021 között. A felső osztály jövedelme ennél valamivel magasabb, az alsó osztályé pedig alacsonyabb mértékben emelkedett. Utóbbiak esetében erőteljes szerepe volt az elhúzódozó reálértéken vett csökkenésben az összetételhatásnak. Egyrészt az alsó osztályból középosztályba lépő munkavállalók a magasabb képzettségűek/jövedelműek közül kerülnek ki, ezáltal az alsó osztályban maradókra átlagosan kevesebb jövedelem esik. Másrészt pedig a munkát nem vállalók nagyobb eséllyel ragadnak az alsó osztályban, amit alátámaszt az alsó osztály többi réteghez viszonyított alacsonyabb munkaintenzitása.

10. ábra: Az egy háztartásra jutó rendelkezésre álló jövedelem változása (2011 = 100%)

Forrás: EU-SILC, saját számítás

A középosztály szélességének 2017-et követő stabilizálódásával azonban az alsó osztályban maradók átlagos rendelkezésre álló jövedelme is növekedésnek indult reálértéken. Ez nagyban köszönhető a munkajövedelmek részarányának bővülésének, ami 2011 és 2021 között közel 7 százalékponttal nőtt. Így egy átlagos alsó osztálybeli háztartás munkajövedelme reálértéken 39,2 százalékkal növekedett a vizsgált időszakban – míg a transzferjövedelmek mindössze 4,2 százalékkal bővültek. A rendelkezésre álló jövedelem szerkezetének vizsgálata alapján a középosztályban is tetten érhető a munkaintenzitás növekedése, azon belül is kiemelkedik e tekintetben az alsó középosztály. Egy átlagos alsó középosztálybeli háztartás esetében a munkajövedelmek 2011-ben mindössze a rendelkezésre álló jövedelem 57,0, míg 2021-ben már a 77,5 százalékát tették ki. Ezzel együtt pedig a transzferjövedelmek részaránya a 2011-es 42,7 százalékról 2021-re 22,3 százalékra mérséklődött – azaz a rendelkezésre álló jövedelem szerkezetét tekintve az állami transferek szerepe jelentősen csökkent, míg a munkabéré nőtt. A törzsközéposztály és a felső középosztály esetében ennél kisebb, 7 százalékpont körüli javulás történt ezen időszakban a munkajövedelmek arányában, azonban a kiinduló érték is magasabb volt, mint az alsó középosztálynál. Mindezek alapján pedig tehetünk egy fontos megállapítást: Magyarországon a középosztály úgy szélesedett jelentősen, hogy jelentős reálbér, illetve gazdasági növekedés mellett még a jövedelmi egyenlőtlenségek is mérséklődtek.

Összességében tehát a célzott gazdaságpolitikai intézkedések hatására megnövekedett munkaintenzitás hozzájárult a magyar háztartások, azon belül is a középosztály helyzetének számottevő javulásához és jelentős mértékű kiszélesedéséhez, megmásfélszereződéséhez. Ennek eredményeként pedig a jövedelmi és a vagyoni helyzetben is komoly pozitív fordulat állt be. A magyar gazdaságpolitikai

döntéshozók ugyanis nem tekintik természetesnek az önkéntelen munkanélküliséget – az ortodox közgazdasági irányvonal képviselőivel ellentétben. Azaz a teljes foglalkoztatás az ideális és elérendő állapot, mindenkinek megadva a lehetőséget a munkahelyteremtés által arra, hogy dolgozhasson és hogy szorgalma, tudása, teljesítménye által javíthasson saját maga és családja helyzetén, vagyis ezzel a magyar gazdaságpolitika a meritokratikus társadalmi berendezkedés felé közelítette hazánkat.

Következtetések

Elemzésünk keretében elsősorban jövedelmi és vagyoni szempontból vizsgáltuk meg a középosztály helyzetének alakulását, illetve ezzel összefüggésben a magyar gazdaságpolitika eredményeit, középosztályra gyakorolt hatását. Kutatási eredményeink fényében igazolható a hipotézisként feltett állítás, miszerint kedvezőbb helyzetbe került a középosztály hazánkban az elmúlt évtizedben – mindez pedig a magyar, meritokratikus gondolatokból táplálkozó gazdaságpolitikai intézkedések nélkül nem valósulhatott volna meg. A középosztály bővítésére van még tér: a már csak nehezen mobilizálható potenciális munkaerőtartalék célzott programokkal történő aktivizálása hozzájárulhat ehhez, csakúgy, mint a családtámogatási rendszer további bővítése, célzottabbá tétele.

Tanulmányunk kapcsán további kutatási területként azonosítható a középosztályosodás folyamatának vizsgálata területi szempontból, illetve a foglalkozási, végzettségi jellemzők alapján történő elemzése – ezek által kaphatunk még teljesebb képet ezen rétegről Magyarországon. Továbbá nem mehetünk el szó nélkül a mélyebb nemzetközi összehasonlítás szükségessége mellett sem. Mindez azonban már meghaladja jelen tanulmány kereteit. ■

Irodalomjegyzék

1. Alvarado, F., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2018, May). The elephant curve of global inequality and growth. In AEA Papers and Proceedings (Vol. 108, pp. 103-108). 2014 Broadway, Suite 305, Nashville, TN 37203: American Economic Association. DOI: 10.1257/pandp.20181073
2. Aristotle (1999). *Politics*. (Jowett, B. ford.) Kitchener: Batoche Books. Elérhető: <https://historyofeconomicthought.mcmaster.ca/aristotle/Politics.pdf> (2023.10.23.)
3. Barro, R. J. (1999). Determinants of democracy. *Journal of Political Economy*, 107(S6), S158-S183. <https://doi.org/10.1086/250107>
4. Beckett, A. (2010). Is the British middle class an endangered species?. *The Guardian*, 2010.07.24. Elérhető: <https://www.theguardian.com/uk/2010/jul/24/middle-class-in-decline-society> (2023.11.06.)
5. Brown, C. (2004). Does income distribution matter for effective demand? Evidence from the United States. *Review of Political Economy*, 16(3), 291-307. Elérhető: <http://www.clt.astate.edu/crbrown/brownrope.pdf> (2023.11.10.)

6. Brueckner, M., Dabla-Norris, E., Gradstein, M., & Lederman, D. (2017). The Rise of the Middle Class and Economic Growth in ASEAN. Research Working Paper, No. 8068, World Bank. <http://dx.doi.org/10.1596/1813-9450-8068>
7. Bonifert, É. S. (2023). A családi kedvezmény megosztásának jellemzői és a megosztást választók stratégiái. *Pénzügyi Szemle*, 69(2), 11-31. https://doi.org/10.35551/PFQ_2023_2_1
8. Botos, K. (2020). Élet és megélhetés: A gazdaságelmélet és a gyakorlat változásai a válság után. *Pénzügyi Szemle*, 65(3). https://doi.org/10.35551/PFQ_2020_3_4
9. Dabla-Norris, M. E., Kochhar, M. K., Suphaphiphat, M. N., Ricka, M. F., & Tsounta, M. E. (2015). Causes and consequences of income inequality: A global perspective. Staff Discussion Notes, International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781513555188.006>
10. Dalio, R. (2021). *Principles for Dealing with the Changing World Order: Why Nations Succeed Or Fail*. New York, NY: Simon and Schuster.
11. Duráczky, B. (2023). A diákhitelvezés elmúlt 22 éve–A diákhitel termékcsalád társadalmigazdasági hatásának elemzése. *Pénzügyi Szemle*, 69(4), 95-108. https://doi.org/10.35551/PFQ_2023_4_6
12. Evans, M. D., & Kelley, J. (2004). Subjective social location: Data from 21 nations. *International Journal of Public Opinion Research*, 16(1), 3-38. <https://doi.org/10.1093/ijpor/16.1.3>
13. Ferge Zs. (1969). *Társadalmunk rétegződése*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Elérhető: <https://www.scribd.com/document/103994705/Ferge-Zsuzsa-Tarsadalmi-retegz%C5%91des-a-szocializmusban-In-Tarsadalmunk-retegz%C5%91dese-Budapest-Kozgazdasagi-es-Jogi-Konyvkiado-1969-77-158-0ld> (2024.01.23.)
14. Guio, A. C., Gordon, D., & Marlier, E. (2012). Measuring material deprivation in the EU: Indicators for the whole population and child-specific indicators. Eurostat methodologies and working papers, Publications Office of the European Union, Luxembourg. DOI: 10.2785/33598
15. Guio, A. C., Gordon, D., Najera, H., & Pomati, M. (2017). Revising the EU material deprivation variables. Eurostat methodologies and working papers, Publications Office of the European Union, Luxembourg. DOI:10.2785/33408
16. Goldthorpe, J. H. (2016). Social class mobility in modern Britain: changing structure, constant process. *Journal of the British Academy*, 4(89-111). DOI: 10.5871/jba/004.089
17. Gould, E. D., & Hijzen, A. (2016). Growing apart, losing trust? The impact of inequality on social capital. Working paper, No. 16/176, International Monetary Fund. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2882614 (2023.12.13.)
18. György, L. (2017). *Egyensúlyteremtés. A gazdaságpolitika missziója*. Budapest: Századvég Kiadó.
19. Hagenaars, A. J., De Vos, K., & Ashgar Zaidi, M. (1994). Poverty Statistics in the Late 1980s: Research Based on Micro-data. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg. Elérhető: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9c787f17-acb6-4f4b-badc-49a2310e65f7> (2024.01.08.)

20. Kolosi, T. (1987). *Tagolt társadalom*. Budapest: Gondolat.
21. Lakner, C., & Milanovic, B. (2015). Global income distribution from the fall of the Berlin Wall to the great recession. *Revista de Economía Institucional*, 17(32), 71-128.
22. Madland, D. (2015). *Hollowed out: Why the economy doesn't work without a strong middle class*. Berkeley, CA: University of California Press.
23. Malthus, T. R. (1826). *An Essay on the Principle of Population*. (Vol. 2). Elérhető: <https://oll.libertyfund.org/title/malthus-an-essay-on-the-principle-of-population-vol-2-1826-6th-ed> (2023.10.25.)
24. Molnár, D., & Regős, G. (2023). A minimálbér-emelés, mint gazdaságpolitikai eszköz. *Polgári Szemle*, 19(1-3), 13-30. [10.24307/psz.2023.0903](https://doi.org/10.24307/psz.2023.0903)
25. OECD (2010). The Emerging Middle Class in Developing Countries. Working paper, No. 285, Development Centre, OECD. <https://doi.org/10.1787/18151949>
26. OECD (2015). In It Together: Why Less Inequality Benefits All. Paris: OECD. <https://doi.org/10.1787/9789264235120-en>
27. OECD (2019). Under Pressure: The Squeezed Middle Class. Budapest: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/689afed1-en>
28. Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2016). Distributional national accounts: methods and estimates for the United States. Working paper, No. 22945, National Bureau of Economic Research. DOI: 10.3386/w22945
29. Pressman, S. (1997). Consumption, income distribution and taxation: Keynes' fiscal policy. *Journal of Income Distribution*, 7(1), 29-44. [https://doi.org/10.1016/S0926-6437\(97\)80003-0](https://doi.org/10.1016/S0926-6437(97)80003-0)
30. Pressman, S. (2007). The decline of the middle class: an international perspective. *Journal of Economic Issues*, 41(1), 181-200. <https://doi.org/10.1080/00213624.2007.11507000>
31. Savage, M., Devine, F., Cunningham, N., Taylor, M., Li, Y., Hjellbrekke, J., Le Roux, B., Friedman, S., & Miles, A. (2013). A new model of social class? Findings from the BBC's Great British Class Survey experiment. *Sociology*, 47(2), 219-250. <http://dx.doi.org/10.1177/0038038513481128>
32. Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J-P. (2009). Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress. Elérhető: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf> (2024.01.29.)
33. Stiglitz, J. E. (2017). The dynamics of social inequalities in the present world. <https://doi.org/10.7916/d8-w6gj-ks87>
34. Tóth, I. G. (2016a). Középosztály(ok) Magyarországon és Európában. In: *Társadalmi riport 2016*, 75-94. <http://dx.doi.org/10.61501/TRIP.2016.4>
35. Tóth, I. G. (2016b). Is Hungary still in search of its middle class?. In: Daniel Vaughan-Whitehead (szerk.), *Europe's Disappearing Middle Class?, chapter 7, pages 279-322*, Edward Elgar Publishing. 10.4337/9781786430601
36. Vaughan-Whitehead, D. (szerk.). (2016). *Europe's disappearing middle class?: evidence from the world of work*. Edward Elgar Publishing. 10.4337/9781786430601